

AGNIESZKA DUDZIŃSKA–JARMOLIŃSKA

Uniwersytet Warszawski

ROLA TRADYCYJNYCH OGRODÓW WIEJSKICH W PODNOSZENIU ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ WSI BIAŁOWIEŻY

Abstract: The Role and Significance of Traditional Rural Garden's in Raising of Attractiveness for Tourism in the Białowieża Village. Rural gardens of Białowieża village is one of the essential elements of the development of the specific cultural landscape, which has evolved in this place for centuries has been subject to the influences of different cultures, but also turbulent history. The most important element of this type of ideas is the so-called "front garden" characterized by an abundance of many species of flowering plants, in particular one - and two - years. They form a compact mass of color with different texture and selection of plant species associated with disappearing rituals and beliefs cultivated by the local population. This beautiful part of the landscape, however, is prone to oblivion. Today a lot of homeowners give up shaping their traditional garden's for close-cropped lawns and planting evergreen shrubs.

Keywords: Białowieża, biodiversity, cultural landscape, rural garden.

Wstęp

Niepowtarzalny krajobraz kulturowy wsi Białowieża ukształtowany został przez wiele czynników. Najistotniejszym z nich, jest bez wątpienia bliskość Puszczy Białowieskiej, która posiada cenny potencjał przyrodniczy i naukowy, ale również kulturowy. Do dzisiaj na licznych puszczańskich polanach znajdują się różnej wielkości jednostki osadnicze, gdzie żyją i mieszkają ludzie. Rytm ich życia toczy się według corocznych przemian następujących cyklicznie w przyrodzie, ale również wśród wielu ograniczeń, jakie nakłada na nich prawo związane z ochroną cennych przyrodniczo elementów lasu. Jest to ludność bardzo zróżnicowana, o różnym pochodzeniu etnicznym. Mamy więc mieszkańców pochodzenia polskiego, ukraińskiego, białoruskiego, a także żydowskiego. Taka wieloetniczność przyczynia się do kształtowania specyficznego charakteru miejsca, prowadząc również do zróżnicowania pod względem wyznaniowym i kulturowym. Specyficzne warunki życia przyczyniły się do powstania miejsca, gdzie teraźniejszość miesza się z przeszłością, a poszczególne elementy tradycji i zwyczajów przenikają się wzajemnie i uzupełniają.

Wydaje się jednak, że Białowieża dalej poszukuje swojej indywidualnej tożsamości. W ostatnim czasie daje się zauważyć pewną fascynację, a nawet pewne działania związane z marketingiem turystycznym, oparte na sentymencie mieszkańców tego miejsca do czasów, gdy wieś Białowieża była własnością ostatnich carów Rosji – Romanowów. Tę nostalgię możemy zauważyć m.in. w ofercie lokalnych restauracji, czy hoteli. Na terenie wsi rozlokowano tablice informacyjne przedstawiające, jak wyglądał nieistniejący już pałac myśliwski cara Aleksandra III, przeprowadzono także dwie rewitalizacje dworców (Białowieża Towarowa, Białowieża Pałac), powstają również klubokawiarnie stylizowane na rosyjskie wnętrza z końca XIX w. Widzimy więc, że Białowieża nie tylko chce być atrakcyjna dla osób korzystających z bogactwa okolicznej przyrody, ale i dla tych poszukujących innych, nietuzinkowych ofert turystycznych. Na atrakcyjność turystyczną miejsca składają się specyficzne cechy środowiska naturalnego, jak również elementy antropogeniczne, które interesują turystów i skłaniają ich do odwiedzenia danego miejsca. W rozumieniu autora opracowania ogród wiejski stanowi połączenie zarówno cech kształtujących atrakcyjność przyrodniczą, jak i pozaprzyrodniczą, istniejący w ścisłej symbiozie zarówno z naturalnym krajobrazem, jak i obiektem architektonicznym. Celem opracowania jest wykazanie, że „ogród wiejski” jest ważnym elementem składowym dziedzictwa kulturowego miejsca, wpływającym na podniesienie atrakcyjności danego obszaru w zakresie tworzenia jego specyficznej atmosfery.

1. Krótka charakterystyka wsi Białowieża

Wieś Białowieża w całości leży na terenie Puszczy Białowieskiej w południowo-wschodniej części woj. podlaskiego, należy do powiatu hajnowskiego, w jej skład wchodzi trzy dzielnice Stoczek, Zastawa i Podolany. Należy również podkreślić, że cały obszar Białowieży leży na terenie prawnie chronionym Natura 2000, przez co podlega określonym ograniczeniom w stosunku do funkcjonowania i powiększania się o dalsze zabudowania i inwestycje. Gospodarstwa rolne zachowały się jedynie w śladowej formie, są relatywnie niewielkie i ich obszar wynosi przeciętnie ok. 2,35 ha. We wsi Białowieża głównym źródłem dochodów mieszkańców jest sektor turystyczny, znajdują się dwa duże hotele, pięć większych pensjonatów oraz siedemnaście kwater agroturystycznych. Drugim pracodawcą pod względem liczby zatrudnionych osób są Lasy Państwowe, osoby zatrudnione przez tę instytucję wykonują prace związane z gospodarką leśną. Kolejnym ważnym pracodawcą jest sektor naukowo-badawczy, na terenie wsi znajdują się bowiem liczne jednostki naukowe. Pozostała ludność znalazła zatrudnienie w usługach, handlu, czy też straży granicznej.

2. Rys historyczny wsi Białowieża

Początki osadnictwa na terenach wsi Białowieża należy datować na X-XIII w., wskazują na to liczne pozostałości średniowiecznych cmentarzysk, rozmieszczonych na terenie całej puszczy. Często mają one formę kamiennych kurhanów charakterystycznych dla regionu Mazowsza. O obecności pierwszych osadników na terenie dzisiejszej wsi Białowieża świadczy odnalezienie pozostałości cmentarza na terenie uroczyska Zamczysko oraz ślady istnienia średniowiecznej osady z IX-X w. założonej na terenie Starej Białowieży. Później, jak wskazują podania, wzniesiono w tym miejscu dwór łowiecki wykorzystywany w czasie polowań przez króla Zygmunta Augusta. W kronikach Jana Długosza możemy przeczytać informację na temat polowania, w którym brał udział Władysław Jagiełło przed wielką bitwą polsko-krzyżacką pod Grunwaldem. W późniejszym czasie tereny te przeszły na własność Wielkiego Księcia Litewskiego i były w jego posiadaniu do 1795 r.

W tym czasie rozległe lasy puszczy wykorzystywane były jako tereny łowieckie. Kolejny nowy dwór królewski został założony w XVII w. w miejscu, gdzie w dzisiejszych czasach znajduje się budynek dyrekcji Białowieskiego Parku Narodowego. W XVIII w. osada zaczęła się stopniowo rozwijać, pojawiły się nowe wsie (Stoczek, Podolany i Zastawa), w tym czasie powstał również plan użytkowania puszczy, opracowany przez Antoniego Tyzenhauza. Gwałtowne zahamowanie rozwoju Białowieży nastąpiło w czasie, gdy Polska znalazła się pod zaborami. Rosyjskie władze zaborcze zaczęły rozparcelowywać grunty na terenie Puszczy Białowieskiej i przekazywać je osobom bezpośrednio związanym z rosyjskim carem. W tym czasie, tereny te poddane były intensywnemu rabunkowemu użytkowaniu (m.in. niekontrolowanej wycince drzew). Dopiero wraz z nastaniem rządów cara Aleksandra III nastąpiła zmiana w stosunku do postępowania wobec tego cennego zespołu przyrodniczego. W XIX w. tereny należące do Białowieży zaczęły się gwałtownie rozwijać i zaludniać. W tym czasie wśród nowych mieszkańców pojawili się Żydzi, Niemcy i Rosjanie, a omawianym terenem zainteresował się również dwór carski, który zaczął doceniać wyjątkowość i potencjał terenów leśnych znajdujących się wokół Białowieży. Bez wątpienia wpływ na to miało występowanie na tych terenach atrakcyjnej zwierzyny łownej - w tym majestatycznego żubra. Początek rozwoju carskiego ośrodka w Białowieży należy datować na rok 1845, kiedy to wybudowano pierwszy carski budynek administracyjny, który następnie został przebudowany na carski pawilon myśliwski. Pierwsze oficjalne polowanie rodziny Romanowów odbyło się na tych terenach w 1860 r., a w 1888 r. tereny te zostały wcielone do osobistego majątku rosyjskiego monarchy. W tym czasie, car Aleksander III rozpoczął budowę wspaniałego pałacu myśliwskiego (fot. 1) zaprojektowanego przez Mikołaja de Rocheforta, założono również piękny park krajobrazowy, który w niezmięnionej formie istnieje do dziś. Budowę całego kompleksu ostatecznie ukończono w 1904 r. W 1895 r. otwarto również linię kolejową

Hajnówka-Białowieża, a rok później elektrownię. Wszystkie te inwestycje w późniejszym czasie istotnie przyczyniły się do rozwoju wsi Białowieża.

Kolejnym ważnym etapem rozwoju opisywanej osady, były działania prowadzące do powstania Białowieskiego Parku Narodowego. Pierwsze prace nad ochroną tych cennych kompleksów leśnych prowadzone były przez niemieckiego naukowca Hugo Conwentz'a, który chciał utworzenia parku narodowego na wzór parków, jakie w tamtym okresie zaczęły powstawać na świecie. Wraz z upadkiem państwa niemieckiego, po I wojnie światowej, pojawił się problem masowego kłusownictwa na terenie cennych przyrodniczo lasów białowieskich. Przyczyniło się to do całkowitego wyginięcia wielu gatunków zwierząt, w tym tak bardzo cennego dla tych okolic żubra. Wraz z nastaniem dwudziestolecia międzywojennego na opisywanym obszarze dochodzi do dużych zmian w gospodarce, wiele terenów traci swój rolniczy charakter na rzecz przemysłu, co niestety spowodowało nadmierną wycinkę lasów. Białowieża ze wsi rolniczej stała się ośrodkiem przemysłowym, a co za tym idzie, w sposób lawinowy zaczęła zwiększać się liczba zamieszkującej ją ludności. Nowo powstające zabudowania mieszkalne miały więc charakter robotniczy, do dziś zachował się kompleks mieszkaniowy wybudowany przez angielską firmę „Centura”.

W 1919 r. prof. Władysław Szafer rozpoczął badania naukowe na terenie Puszczy Białowieskiej i otoczył ochroną ścisłą dość duży obszar lasów o charakterze nizinnej strefy umiarkowanej. Decyzja ta na stałe zmieniła losy wsi Białowieża i wytyczyła tory rozwoju całego regionu na wiele pokoleń (zamieszkujących tu ludzi). Ostatecznie Białowieski Park Narodowy rozciąga się dzisiaj na obszarze 10 517,27 ha.

Fot. 1. „Widok pałacu myśliwskiego w Białowieży, w 1894 r.”.

Źródło: [<http://podlaskie.fotopolska.eu/372827,foto.html?o=b5334&p=1>, dostęp: 09.09.2016].

Bogata historia tego obszaru bez wątpienia miała ogromne znaczenie przy kształtowaniu się przestrzeni wsi. Do dziś bowiem zachowany został zabytkowy XIX-wieczny układ urbanistyczny oraz układ wsi tzw. ulicówki, a także architektura powstała za czasów panowania cara Aleksandra III (fragmenty kompleksu pałacowego, park krajobrazowy, budynki kolejowe i „zarządu”). Innymi cennymi obiektami są: cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja, kościół św. Teresy oraz żydowski dom modlitwy. Jednak jednym z najcenniejszych i najbardziej urokliwych elementów kształtujących krajobraz dzisiejszej Białowieży są zachowane drewniane domy o charakterze architektury rosyjskiej. Właśnie ten element architektoniczny przyczynił się do powstania niezwykle cennego krajobrazu kulturowego o charakterze wiejskim. Krajobraz ten jest nie tylko cenny w skali kraju, ale również i Europy. Zarówno wieś Białowieża, jak również inne wioski znajdujące się na terenie Puszczy Białowieskiej doskonale wtapiają się w naturalny krajobraz, stając się jednym z jego elementów składowych. Drewniane chaty, jak również pomieszczenia gospodarcze, charakteryzują się przepięknymi zdobieniami. Moda na zdobienie chat w tym regionie była bardzo rozpowszechniona, a co ciekawe, na opisywanym obszarze trwa do dzisiaj i sprawia, że budynki te mają niemal bajkowy charakter (fot. 2). Ozdoby wykonywane na budynkach charakteryzują się koronkowym rysunkiem, który był związany nie tylko ze sferą przyziemną, ale również duchową. Poszczególne ornamenty mają określone znaczenie i odzwierciedlenie w dawnych wierzeniach puszczańskich, co świadczy o tym, że sztukę zdobienia obiektów budowlanych traktowano w sposób wielowymiarowy.

Fot. 2. Widok drewnianej chaty w Białowieży

Źródło: A. Dudzińska-Jarmolińska (fot. 1-5).

Apogeum sztuki zdobnictwa budynków przypada na okres międzywojenny, a popularyzowane było ono przez tzw. bieżęców, którzy sztukę tę podpatrzyli na terenie Rosji i wraz z powrotem do kraju wprowadzili na tereny rodzime. Zdobiono przede wszystkim naroża budynków, okna, ganki i werandy oraz drzwi. Nie zapomniano również o krawężniach i szczytach dachów. Domy malowano na kolor jasny ugiel, błękit, jasny brąz, zieleń lub różne odcienie czerwieni. Unikano natomiast barw ciemnych. Budynki stawiano szczytem do drogi. Dopelnieniem tej niezwykłej architektury były ogrody zakładane bezpośrednio przy frontowej ścianie budynku.

3. Ogrody wiejskie wsi Białowieża

Ogrody wiejskie były kształtowane bezpośrednio przy obejściu, składały się zwykle z trzech elementów. Bardzo ważnym ich wyposażeniem były studnie kołowrotkowe i ziemianka. Każdy z nich spełniał wiele istotnych funkcji, od estetycznej po użytkową. Roślinność sadzono w kępach, w taki sposób, aby uzyskać wrażenie kwietnego łąnu, dużej masy, przy tym kompozycje roślinne odznaczały się bogatą strukturą przestrzenną, fakturą i kolorystyką. Szczególnie charakterystycznym elementem ogrodów wiejskich był tzw. przedogródek wykonany na planie prostokąta otoczony płotem. W Europie tego typu założenia ogrodowe zaczęły się pojawiać już XVII w., zakładano je przed budynkami na przedmieściach miast i terenach wiejskich. W Polsce są charakterystycznym elementem ogrodów wiejskich. Płoty mogły być wykonane z drewna w formie rzadko połączonych ze sobą sztachel, jednak dawniej otoczone były parkanem zwanym tyniną. Zbudowany był z tyk, wsadzonych w ziemię i powiązanych wzajemnie wicią chrustową (fot. 3).

Fot. 3. Widok tradycyjnego ogrodzenia ogrodu w Białowieży

Znajdujące się w ogrodach rośliny nie tylko pełniły funkcje ozdobne, ale były związane z wieloma zwyczajami ludowymi. Nieraz przypisywano im rolę magiczną, chroniły również mieszkańców „przed złym spojrzeniem” i rzuceniem uroku. Część

z nich była ziołami mającymi znaczenie lecznicze, ale również przyprawowe. Często wykorzystywano je do celebracji wielu świąt kościelnych, takich jak Matki Boskiej Zielnej, dzień Św. Jana i Św. Spasa oraz Oktawę Bożego Ciała. Bukiety tworzone z takich kwiatów zwano „zielami”, lub „kwietkami”, dodatkowo często w ich skład wchodziły zboża. Wykorzystywano je później jako środek leczniczy, wspomagały również uprawę ziemi lub też miały chronić gospodarza przed wszelkimi klęskami.

Tego typu ogrody stanowiły przestrzeń półprywatną, tutaj znajdowało się siedzisko dla gospodarza, jak również zaproszonych gości. Ogród ten miał funkcję reprezentacyjną. Były one zakładane przez kobiety i świadczyły o dobrym, a zarazem wysokim statusie domu lub informowały o tym, że w domu tym znajduje się panna na wydaniu. Rośliny sadzono bardzo blisko ścian budynku, początkowo pozyskiwane były przez mieszkańców z okolicznych pól, łąk i lasów. Takie pochodzenie mają m.in. konwalia majowa (*Convallaria majalis*), kosańce (*Iris*), a także niezapominajka (*Myosotis*). Z czasem zaczęto wprowadzać rośliny, które były hodowane przez okoliczną szlachtę w swoich parkach i ogrodach dworskich. Należą do nich: lilie królewskie (*Lilium*), róże (*Rosa*), dalie (*Dahlia*) oraz astry (*Aster*). Niemniej jednak najbardziej charakterystycznymi gatunkami roślin, jakie uprawiono w wiejskich przedogródkach były rośliny jednoroczne. Jest to niewątpliwie bardzo istotne dla ostatecznej struktury tego założenia ogrodowego. Rośliny te mają bowiem zdolność samoistnego wysiewania, tak więc z czasem różne gatunki roślin mieszały się ze sobą, dzięki czemu ogród nabierał naturalnego i dzikiego wyglądu. Jednocześnie każdy z nich był na swój sposób niepowtarzalny.

Przy ogrodzeniach umieszczano rośliny wysokie, stanowiące pewnego rodzaju osłonę od drogi. Często były to malwy (*Alcea*), kosmosy (*Cosmos*), ostróżki (*Delphinium*), liliowce (*Hemerocallis*), irysy (*Iris*), floksy (*Phlox*), słoneczniczki (*Heliopsis*). Wewnątrz ogrodu sadzono kwiaty niższe. W czasie trwania wizji terenowej 22-26.05.2016 wykazano, że na badanym obszarze można zauważyć m.in. takie gatunki roślin jednorocznych, dwuletних i bylin, jak: aksamitka rozpierzchła (*Tagetes patula*), aster chiński (*Callistephus chinensis*), bergenia grubolistna (*Bergenia crassifolia*), cynia wytworna (*Zinnia elegans*), czosnek olbrzymi (*Allium giganteum*), floks wiechowaty (*Phlox paniculata*), funkia (*Hosta*), jastrun właściwy (*Leucanthemum vulgare*), kosańce (*Iris*), kosmos podwójnie pierzasty (*Cosmos bipinnatus*), lilia tygrysia (*Lilium lancifolium*), liliowiec (*Hemerocallis*), malwa różowa (*Alcea rosea*), mak wschodni (*Papaver orientale*), nachełek wielkokwiatowy (*Coreopsis grandiflora*), nagietek lekarski (*Calendula officinalis*), orlik (*Aquilegia*), pióropusznik strusi (*Matteuccia struthiopteris*), piwonia (*Paeonia*), rozchodnikowiec okazały (*Hylotelephium spectabile*), słoneczniczek szorstki (*Heliopsis helianthoides*), szparag lekarski (*Asparagus officinalis*), trzykrotka wirginijska (*Tradescantia virginiana*) i inne.

Na terenie wsi Białowieża często spotyka się kompozycje roślinne przemieszane z krzewami (fot. 4). Krzewy w ogrodach wiejskich oprócz funkcji dekoracyjnych mają również znaczenie symboliczne. W ogrodach często sadzono lilaka pospolitego

(*Syringa vulgaris*), który miał chronić rodzinę przed chorobami, a w razie pojawienia się jej miał przejąć ją na siebie. Kolejnym popularnym krzewem jest bukszpan wiecznzielony (*Buxus sempervirens*), według ludowych wierzeń odstraszał pioruny, a jego poświęcone w Niedzielę Palmową gałązki odpędzały od domu czarownice i wszelkiego rodzaju choroby. Poza tym przyczyniał się do zwiększenia plonów na polu. Powszechny jest również bez czarny (*Sambucus nigra*), kalina (*Viburnum*) i róże (*Rosa*), w tym róża pomarszczona (*Rosa rugosa*), której płatki do dziś wykorzystywane są do wyrobu niepowtarzalnej w smaku konfitury, dostępnej u lokalnych wytwórców.

Drzewa sadzono bezpośrednio przy budynku lub na rogu płotu, wierzono że będą pełnić funkcję opiekuna domu i ochraniać go przed niebezpieczeństwami - np. piorunami - stanowiły rodzaj zielonej bramy. Jednym z najważniejszych tego typu roślin był jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*). Za domem zwykle mieścił się sad, gdzie umieszczano ule. Do dziś pszczelarstwo jest bardzo dobrze rozwinięte na terenie obszaru całej Puszczy Białowieskiej.

Fot. 4. Widok tradycyjnego przedogródka w Białowieży

4. Ogrody przydomowe dzisiaj

Ogrody przydomowe są bardzo ważnym elementem kształtującym nie tylko wiejski, ale również kulturowy krajobraz danego regionu. Coraz częściej jednak zaczynają zanikać lub też przybierają formy charakterystyczne dla ogrodów miejskich (fot. 5). W przestrzeni ogrodu zaczyna dominować trawnik, a rośliny jednoroczne i dwuletnie oraz byliny coraz częściej zastępowane są krzewami zimozielonymi. Często właściciele posesji całkowicie rezygnują z ogrodu na rzecz łatwego w pielęgnacji trawnika. Takie działania prowadzą do tego, że pięknie odnowione chaty nie mają tła podkreślającego ich wyjątkowość. Stojąc samotnie na trawniku i wyglądając, jak przeniesione z jakiegoś innego miejsca stanowią obcy element w strukturze wsi.

Fot. 5. Widok nowego ogrodu w Białowieży.

Wynika więc z tego to, że aby zachować swoiste *genius loci* miejsca należy dbać o wszystkie elementy krajobrazu, nie tylko o samą architekturę, ale i ogród, który tradycyjnie był jej dopełnieniem. Ten problem został zauważony przez samych mieszkańców, jedna z lokalnych organizacji społecznych - Stowarzyszenie Mieszkańców „Białowieża - Gmina Marzeń” - zrealizowała projekt “Białowieskie Ogrody Marzeń” w 2011 r. Stowarzyszenie to otrzymało dofinansowanie z Fundacji na Rzecz Wspomagania Wsi, w ramach którego próbowano namówić mieszkańców do tworzenia nowych ogrodów lub do urozmaicenia już istniejących. Działania prowadzono w ogrodach znajdujących się wzdłuż ulicy Tropika, a polegały na odbudowie tzw. ogrodów „przedpłocia” (fot. 6). Właściciele posesji otrzymali sadzonki tradycyjnych roślin, które mieli następnie zasadzić przed płotami swoich domów. Przeprowadzone działania miały również znaczenie edukacyjne. Stworzono specjalną ścieżkę edukacyjną poświęconą tradycyjnym gatunkom roślin hodowanych w ogrodach wiejskich. Jak istotne dla wizerunku obszarów wiejskich stają się tego typu działania wykazują również inne gminy wiejskie np. Tarnowiec, gdzie sprawę m.in. odtworzenia ogrodów wiejskich przyjęto w uchwale (nr XXXVII/2482013).

Kolejną lokalną inicjatywą było odbudowanie dworca kolejowego Białowieża Pałac. Zrekonstruowano ze szczególną dokładnością drewnianą bryłę budynku, zachowując charakterystyczne tory kolejowe. Założono również piękny kwiatowy ogród w stylu angielskim. Styl ten ma nawiązywać do ogrodu parkowego, który należy do grupy ogrodów krajobrazowych. Umieszczono w nim gatunki roślin, które można spotkać w tradycyjnych założeniach ogrodowych w Białowieży. Ogród spełnia funkcje nie tylko rekreacyjne, ale również edukacyjne. Ta różnorodność roślin przyczynia się do występowania wielu gatunków owadów, które można tam z bliska obserwować. Dodatkowo znajduje się tu plac zabaw dla dzieci oraz „ogród bioróżnorodności”, gdzie na wydzielonym fragmencie pozwolono naturze samej kształtować

teren tworząc swoisty ekosystem, gdzie mogą znaleźć schronienie różnego rodzaju owady i ptaki. Z myślą o nich wykonano hotelik dla owadów oraz wodopój dla ptaków. Istotne jest jednak to, że jest to inicjatywa prywatna, o charakterze zarówno komercyjnym, jak i kulturalnym.

Fot. 6. Widok ogrodu „przedpłocia” w Białowieży

Zakończenie

Region Puszczy Białowieskiej charakteryzuje się ogromnym bogactwem kultury, które wynika z wielonarodowości oraz wielowyznaniowości. Dodatkowo wiele elementów dzisiejszych obyczajów i sztuki wywodzi się z okresu, gdy na terenach tych mieszkali ludy pogańskie. Dlatego do dziś wielu mieszkańców wierzy w magiczne moce natury, tak jak lecznicze właściwości ziół czy opiekuńcze duchy, rzekomo znajdujące się wśród określonych gatunków drzew i krzewów. Okoliczni mieszkańcy czują ogromny respekt wobec natury, jej cykliczności i nieprzewidywalności, okrucieństwa, a zarazem hojności. Dają temu wyraz kultywując stare obyczaje, takie jak np. sobótkę, czyli Noc Kupały, otaczając troską tzw. miejsca mocy, czy źródła znane z mocy uzdrawiania zwane „żywą wodą”. Dalej popularne są tzw. szeptuchy stare zielarki mające moc uzdrawiania. Bez wątplenia dopełnieniem tego lokalnego krajobrazu kulturowego były ogrody zakładane przez mieszkańców białowieskich wsi wokół swoich domostw. Stanowiły one nie tylko wizytówkę ich obejścia, ale chroniły dom przed wszelkimi niebezpieczeństwami, były miejscem spotkań i wypoczynku. Rośliny wykorzystywane były również w kuchni, ale nie tylko, służyły też pszczołom, których ule znajdowały się zwykle w sadzie za domem.

Dzisiaj ogrody wiejskie powinny stać się elementem tworzącym niepowtarzalny klimat miejsca, którego poszukuje turysta, świadczyć o jego wyjątkowości i odrębności. O tym, że jest to działanie bardzo ważne może świadczyć m.in. rozwój turystyki zrównoważonej, wiejskiej, czy też ogrodowej, gdzie istotnym elementem jest

dbałość o krajobraz kulturowy, a także o atrakcyjność danej okolicy przez wzmocnienie dziedzictwa kulturowego. Ogród stanowi pewnego rodzaju walor krajobrazowy, pełni również funkcje estetyczne, duchowe i rekreacyjne. Dlatego tak ważne i istotne staje się odtwarzanie tego typu założeń, tworzących spójny, autentyczny obraz miejsca. Co ważne środki, jakie należy wyłożyć na ich budowę i pielęgnację nie muszą być wysokie w porównaniu z innymi formami inwestycji mającymi wpływ na zwiększenie potencjału turystycznego danego miejsca. Do tego mogą być wykonywane przez lokalnych ogrodników albo samodzielnie przez samych mieszkańców. Wiejskie ogrody bez wątpienia są elementem sprzyjającym rozwojowi lokalnej turystyki. Turysta bowiem poszukuje miejsc różniących się od tych, w jakich na co dzień przebywa oraz charakterystycznych tylko dla danego regionu.

Literatura

- Bukowska X., Jewdokimow M., Markowska B., Winiarski P., 2012, *Światy społeczne Białowieży - diagnoza kapitału kulturowego*. Białowieńska Pracownia Społeczna, Teremiski - Warszawa.
- Duda-Seifert M., 2015, *Kryteria oceny atrakcyjności turystycznej obiektów architektury w świetle literatury*. Turystyka Kulturowa, nr 4.
- Gargała M., Stompor-Chrzan E., Pisarek M., 2010, *Kwiaty wiejskich ogródków przydomowych - Czy jeszcze je pamiętamy?* Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej, z. 13.
- Józefowicz A., 2013, *Pogranicza kulturowe w legendach i podaniach Podlasia*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, z. 65.
- Kasprzyk A., Żbikowski J., 2010, *Krajobraz kulturowy wsi podlaskiej jako istotny element atrakcyjności turystycznej regionu. Krajobrazy rekreacyjne – kształtowanie, wykorzystanie, transformacja*. Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XXVII.
- Lipińska H., Harkot W., Kępka M., 2009, *Współczesne formy zagospodarowania wiejskich ogrodów przydomowych na Lubelszczyźnie*. Nauka, Przyroda, Technologie, t. 3, z. 1.
- Łuczaj Ł., 2013, *Rośliny święcone w bukietach w dniu Matki Boskiej Zielnej w cerkwiach prawosławnych na przedpolu Puszczy Białowiejskiej*. Etnobiologia Polska, nr 3.
- Mackoś-Iwaszko E., Karczmarz K., 2013, *Rośliny ozdobne stosowane w ogrodach podręcznych*. Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. – OL PAN, IX/1.
- Plit J., 2009, *Tradycyjny krajobraz wiejski wschodniego Podlasia na przykładzie „Krainy otwartych okiennic”*. Polskie krajobrazy wiejskie dawne i współczesne. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 12.
- Potocka I., 2009, *Walory turystyczne*, [w:] *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki -tom III Walory i atrakcje turystyczne, potencjał turystyczny, plany rozwoju turystyki*, Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.). Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, seria Turystyka i rekreacja - Studia i prace, nr 3, Poznań.
- Rąkowski G., 2010, *Przyrodnicze i kulturowe walory puszczy Białowiejskiej*. Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych, nr 42.
- Ruszczycka K., Płaza M., Mazur A., 2014, *Przedogródki wiejskie jako element krajobrazu kulturowego Warmii*, [w:] *Warmia i Mazury - nasze wspólne dobro*, S. Czachorowski, M. Antolak Ź Kostyk (red.). Wyd. Centrum Badań nad Dziedzictwem Kulturowym

i Przyrodniczym oraz Akademicki Klub Turystyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.

Szewczyk J., 2008, *Ludowe zdobnictwo podlaskich domów*. Dział Wydawnictw i Poligrafii Politechniki Białostockiej, Białystok.

Uruszczak M., 2012, *Przemiany przydomowych ogrodów wiejskich w Małopolsce na przykładzie Jury Krakowsko-Częstochowskiej*. Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich PAN, nr 3.

Wajda A., Bach A., 2010, *Dziedzictwo kulturowe w krajobrazie wiejskim ziemi przemyskiej*. Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum, 9/4.

Witek M., 2006, *Kilka uwag o wiejskich ogrodach przydomowych*. Europejskie Dni Dziedzictwa, Szczecin.

Źródła Internetowe:

[<http://www.bialowieza.gmina.pl/kategorie,13,129.html>, dostęp: 09.09.2016].

[<http://www.prawomiejscowe.pl/institution/18539/legalact/159835/18539/pdfpreview>,
dostęp: 07.10.2016]. [http://www.polskawliczbach.pl/wies_Bialowieza_podlaskie,
dostęp: 09.09.2016].

[<http://www.zbs.bialowieza.pl/g2/pdf/1391.pdf>, dostęp: 09.09.2016].